

GDJE JE BILO I NESTALO SELO FILIPOVIĆ

Sažetak: *U ovom se radu, na temelju arhivskih izvora, iznose dosad potpuno nepoznati podaci o postojanju i smještaju sela Filipović kod Drniša. Riječ je o nekadašnjem naselju na prostoru današnjih Miljevaca. Analiza podataka mletačkog katastra iz 1709. i 1735.-37. godine, pokazala je da je selo Filipović smješteno između sela Karalića i nekadašnjih Širitovaca i da je nedaleko Sv. Pavla označena tromeđa područja sela Karalića, Drinovaca i Filipovića.*

Prema prvom venecijanskom katastru iz 1709. godine, selo Filipović ima deset kućanstava i 79 stanovnika. Prosjek je članova kućanstava, dakle (7,9, odnosno) osam. Najbrojnija je obitelj jednog brata s 14 članova, a brojno najmanja drugog brata s četiri člana. Popis sadrži osam prezimena, od kojih je i danas njih pet prisutno na istom prostoru, ali sada taj prostor potpada pod naselje Širitovci.

Prema strukturi stanovništva, iste je godine bilo 15 ljudi sposobnih za oružje, 23 dječaka, 19 žena i 22 djevojčice.

Stočni fond sela Filipovića sastoji se od četiri jahaća i 15 tovarnih konja, 33 vola, 42 krave, 35 teladi i 258 ovaca. Katastar je evidentirao 82 čestice zemlje ali su dio te zemlje imali stanovnici drugih sela (Karalića, Širitovaca, Drinovaca, Brištana...). Ukupna je obradiva površina zemlje 170 kampa, a vinograda 11, dok je sveukupna površina sela Filipovića 884 kampa. Terenskim istraživanjem provjeravano je otkriće iz arhiva i utvrđeno da je ime sela Filipovića nepoznato kod današnjih stanovnika Širitovca; ime Širitovci preplavilo je i pokrilo i ime Filipović. Međutim, postoji toponim tj. lokva Pilipovci, koja čuva uspomenu na ime nekadašnjeg sela nestalog tijekom 18. stoljeća u procesu sređivanja naselja od Mletačke Republike.

Ključne riječi: *mletački katastar, 18. stoljeće, selo Filipović, struktura stanovništva i obitelji, zemljišni i stočni fond*

UVOD

1. Uvod u problem

Što je selo?

Na gornje pitanje Marx daje sljedeći odgovor:

„Parcela, seljak i obitelj, pored toga, druga parcela, drugi seljak i druga obitelj. Skup takvih parcela čini selo, a skup sela čini departman“ (Marx, 1949.:290-291). Marx analizira Francusku, a da je proučavao naše krajeve u 18. stoljeću, odnosno konkretno selo Filipović rekao bi još distrikt Drniš u teritoriju Knin.¹

Polazeći od stajališta da je selo oblik ljudskog grupiranja i stacioniranja u prostoru, Šušvar daje sljedeću definiciju: „Selo je u pravilu manje naselje, koje je pretežno smješteno u prostoru koji nije kontinuirano socijalno organiziran, koje ima slabo razvijenu društvenu podjelu rada i neizražene središnje funkcije, a u kojem prevladavaju poljoprivredno stanovništvo (ili stanovništvo zaposleno u primarnim djelatnostima)“ (Šušvar, 1988.:10).²

Ne postoji ni općevažeća definicija sela (Wehling, 1980., prema Cifrić i Trako, 2009.:14).

Prema nekim autorima, selo je društveno-prostorna cjelina koja povijesno nastaje oblikovanjem prvih stalnih naselja, kada se pojedinci i skupine, u uvjetima nerazvijene podjele rada „povezuju u malu lokalnu zajednicu koja se naziva selo“. Stanovnici sela - seljaci³ s članovima obitelji stanuju u posebnim obiteljskim kućama, stupajući u neposredne odnose s prirodom i sa svojim susjedima (Mimica i Bogdanović, 2007.:510).

¹ Usporedi: K. Marx, Osamnaesti Brumaire Louisa Bonaparte, u Marx-Engels, *Izabrana djela u dva toma*, tom I. Kultura, 1949., str. 290-291.

Ovaj citat navodi i V. Puljiz u svojoj knjizi *Eksodus poljoprivrednika*, Zagreb 1977., str. 18 (vidjeti bilješku 23), samo prema „Naprijedovu“ izdanju iz 1963. godine. Naš je citat preuzet iz knjige Karl Marx, Fridrich Engels (1977.). *O seljaštvu i agrarnom pitanju*, (izbor tekstova), izabrao i priredio Ivan Cifrić, Zagreb, CDDO, str. 158.

² U navedenoj definiciji autor je primjenio princip elastičnosti. Budući da ju je sam smatrao suviše teorijskom u radu u kojem je naveo ovu definiciju, a iz praktičnih razloga, primjenjuje drugu definiciju, koju je dao D. Vogelink a to je kako je gradsko ono naselje koje ima više od dvije tisuće stanovnika a više od polovice nisu poljoprivrednici. „Prema tome, sva su ostala naselja sela“. Usporedi: Stipe Šušvar, *Sociologija sela*, Školska knjiga, Zagreb 1988., II. tom, str. 10.

O historijatu sociologije sela kod nas, o tipološkoj metodi u proučavanju sela, o narodnom i urbanom društvu te o seljaštvu, revolucijama itd. vidjeti kod istog autora u njegovoj *Sociologiji sela*, Zagreb 1988. tom I.

³ „Seljaci su klasa koju obilježava sitna poljoprivredna proizvodnja, ekonomska samodostatnost, niska podjela rada i relativna politička izolacija od urbanih radnika“ – navode N. Abercrombie, S. Hill i B.S. Turner, *Rječnik sociologije*, Zagreb, 2008. str. 328-329. Vidjeti i natuknice *seljačko društvo* (na str. 329) i *sociologija sela* (na str. 355). U suvremenoj sociologiji sela distinkcija selo-grad zamijenjena je ruralno – urbanim kontinuumom. U najnovijim radovima i ta je ideja prevladana jer izgleda da više nema bitnih razlika između ruralnoga i urbanog načina života.

U ranijim stoljećima, posebno u 19. i 20. st., nastala je građa za „suvremenu sociologiju sela utoliko što se suvremeni aspekti seoskog života ne mogu tumačiti i bez osvrtnja na seoski život u prošlosti, odnosno bez istraživanja geneze odnosa, pojava i institucija“ (Šuvar, 1988.:9).

Ovdje nas zanima problem gdje je u 18. stoljeću postojalo selo Filipović kod Drniša i što je danas na tom prostoru.

2. Ruralna i historijska sociologija

Suvremena ruralna sociologija mora posezati za tom i takvom građom i kad objašnjava seoski život u prošlosti i kada tumači suvremene aspekte seoskog života. Ova disciplina nužno mora ostvariti uvid u prošlost našeg sela i društva, izgrađujući sliku dinamike seljačkog društva u toj prošlosti (Šuvar, 1988.).

Selo nije samo ona površina na kojoj je naselje, stambeni dio, nego cjelokupni prirodni prostor (konfin, katastarska općina) koji uključuje oranice, voćnjake, pašnjake, gajeve, vode itd. Tako dobro uočava autor članka u *Gospodarskom vjesniku*, objavljenog još prije stotinu godina (1910.), da „većim dijelom jedno selo obuhvaća prostor koji bi bio dovoljan za oveći grad“ (prema Stojšavljević, 1973.:350)

Ovdje ne kanimo raspravljati o naslovljenim posebnim sociologijama nego samo naznačiti u kojem okviru nastojimo rasvijetliti naš problem istraživanja.

„Današnje selo plod je socijalnog zbivanja u prošlosti“ (Dubić, 1941.:18). Pogled u prošlost pomaže da se bolje spozna sadašnja društvena stvarnost i uvjeti u kojima nastaju društvene promjene. Dubić (1941.) upozorava da seoska obitelj, razdioba zemljišnog posjeda, psihologija seoskog čovjeka i sl., nose neke tragove tradicije još iz feudalne epohe. Feudalni i drugi odnosi mogli su biti različiti u različitim krajevima i u pojedinim vremenskim fazama. Kao što u uvodu svoje knjige piše Smith, historijska je sociologija disciplina koja nastoji – istražujući kako se društva mijenjaju i kako funkcioniraju – prošlost i sadašnjost učiniti shvatljivom. Prema tome, historijska je sociologija istraživanje prošlosti da bi se otkrilo kako društva funkcioniraju i kako se mijenjaju. Nju stvaraju povjesničari i sociolozi koji proučavaju interakciju prošlosti i sadašnjosti, djelovanja i strukturiranja, događaja i procesa (Smith, 1991).

Poljoprivredno domaćinstvo, u pravilu, ima određenu površinu zemlje, većinom obradive, i zemlja je u poljoprivredi „stanovište i sredstvo produkcije“. „Broj kuća u selu kao skupnom naselju može se kretati od dvije ili tri kuće u zaseocima pa do više desetaka, stotina, ili do koje tisuće kuća“ (Dubić, 1941.:67).

Društveni svijet može biti omeđen više geografskim nego društvenim granicama. Kod toga se istraživač može koristiti i kartografskim prikazima koji predoduju prostorni raspored i lokaciju svake činjenice. „Objašnjenje situacije u danom momentu često treba tražiti daleko u prošlosti. Činjenice do kojih se dolazi neposrednim promatranjem i aktualni dokumenti tumače se na temelju *arhivskih mate-*

rijala“ (George, 1966.:270). Ako povijesni dokumenti nisu bili obrađeni, mora se obaviti i dio posla povjesničara, kao što u konkretnom slučaju nije poznato da je historiografija obradila problem sela Filipovića kod Drniša. Još je Durkheim isticao da sociološka istraživanja treba organizirati u historijskim okvirima: „Ono što će biti istina za historiju, biće istina i za sociologiju“ (Jakšić, 1976.:111).

3. Autohtono stanovništvo, migracije i stara naselja

Prema nekim indikatorima u Drniškoj krajini i za vrijeme turskih prodora i osvajanja, kao i tijekom većeg dijela vladavine Osmanskog Carstva i kolonizacije te krajine⁴ čini se da (e)migracija starosjedilačkog stanovništva nije bila potpuna. Najveći je dio starinačkog stanovništva u tom razdoblju svakako emigrirao, bilo prema mletačkom bilo prema austrijskom teritoriju, ili pak nekamo drugamo. A najveći dio stanovništva u 17. stoljeću napušta svoja ognjišta i naselja i migrira prema moru zbog ustanka 1648. godine (Kosor, 1979., Smiljanić, 1992.). Želi se samo upozoriti da je pokoja obitelj ili skupina, više ili manje izolirana, ili možda poslije i integrirana, ostala na tom prostoru i u novoj situaciji.

Ratovanje u drugoj polovini 17. stoljeća i migracijska kretanja povezana s ratovima, zalijetanjima i četovanjima između Mletačke Republike i Osmanskog Carstva mijenjaju demografsku sliku društva – kninskoga i drniškoga kraja te šibenskog zaleđa, ali i šibenskog primorja. Takvi migracijski procesi kao i mletačka centurijacija znatno su promijenili antroponimiju i toponimiju tih krajeva.

Akademik Gunjača smatra da današnjem stanovništvu kopnene Dalmacije „najstarije je u tradiciji ono što je ostalo u pričanju u svezi s turskom vladavinom. Prije toga kao da ničega nije bilo“. S historijskom tradicijom, od onog što se sačuvalo, ima veze samo u neizravnim „indikatorima koje predstavlja jedino toponomastika“. Dalje, tvrdi da se na „kninskom i drniškom području *sačuvala gotovo polovica* naziva sela kako su se nazivali u srednjem vijeku“ (Gunjača, 1991.:315-316).

Mi danas nismo sigurni ni kada su točno vremenski nastala današnja naselja ni kako su prvobitno bila raspoređena. Općenito uzevši ljudi su stvarali naselja ondje gdje imaju povoljnije uvjete za život. Polazeći od toga, kao i od povijesne činjenice da su srednjovjekovni gradovi-utvrde bili podignuti uz rijeke Krku i Čikolu (Bogočin/Bogatić, Kamičak, Ključ – da spomenemo poznate utvrde samo uz lijevu /istočnu/ obalu Krke i desnu /zapadnu/ obalu Čikole - koje su na miljevačkom području), logično je pretpostaviti da su uz te gradove postojala kakva-takva naselja. Velmožama se netko morao brinuti o vinogradu i maslinama, o konjima i potkovama, o mladim kozlićima, maslu i mlijeku, o pčelama i medu, o vosku i

⁴ O Drniškoj krajini pisali smo u radu Š. Pilić, Socijalna struktura, prostorni i kulturni konteksti u Kačićevu „Razgovoru“: slučajevi krajeva i krajina u porječju Krke, *Godišnjak Titius*, vol. 1, br. 1/2008., str. 101-132. Usporedi i K. Kosor, Drniška krajina za turskoga vladanja, Kačić, XI/1979. str. 125-194.

svijećama, o podrumima i lađama, o oranju i sijanju, o ječmu i prosu, o mlinovima i mljevenju žita te koječemu drugomu. Barem dio kmetova i dio posluge mora da je stanovao u svojim bijednim izbama negdje blizu. A to onda znači bliže rije-kama, bliže Roškom slapu⁵, u dolini od Roškog slapa prema Grabovači⁶ a ispod Polica, u Visovačkoj brini⁷ i sl. Ili drugim riječima nešto bliže rijekama i izvorima te prodolinama nego što je današnji raspored naselja u Miljevcima. Samo na pro-storu koji smo zbog ilustracije naveli (u prethodnoj rečenici) ima nekoliko izvora „žive vode“ na kojima se dobar dio sadašnjih naselja svakodnevno opskrbljivao vodom sve do početka osamdesetih godina 20. stoljeća.⁸ Osim toga, u prilog nešto drukčijem rasporedu naselja u predtursko doba - govore i slučajni, nesistematskim iskapanjima nađeni grobovi na više lokaliteta spomenutog prostora.⁹ A nisu valjda svi ti grobovi posljedice ratova, bitaka i pobuna, ma koliko taj kraj time ne oskudijevao, nažalost, sve do naših dana.

„I doista sela su“ u staro vrijeme češće „postojala i iščezavala nego što bi se to danas dalo zamisliti“, napisao je *Novaković* još prije više od 100 godina!. „Sveko-liko, dakle, seosko naselje i osim još pokretnijih pastirskih katuna, bilo je daleko manje stalno nego danas“ (Novaković, 1965.:90-91).

Poznato je u historiografiji, publicistici, i u narodu toga kraja do dana današnjega, da je Kamičak kastrum, utvrda, grad uz lijevu obalu Krke, na području sela Bri-štani. Manje je poznato ili, bolje reći, gotovo nepoznato da je uz tvrđavu postojalo i istoimeno selo. Na to s pravom upozorava Zekan, prepoznajući srednjovjekovno selo Kamičak u „imanju Chamenzon“, s kojega 1368.godine ban Emerik Lacko-vić otima žito i vino što su inače kao prihod pripadali kninskom biskupu Nikoli (Zekan, 1997.:399-400).

I u osmanskome razdoblju postojalo je selo Kamičak. Ono se navodi u popisu Kliškog sandžaka 1585. godine, a u nahiji Nečven (koja se prostirala na području današnjih Miljevaca i Promine (sve do Vrbnika). Na današnjem području Miljeva-

⁵ Osim utvrđenog naselja, grada *Kamička*, postojalo je u srednjem vijeku i u Osmanskom Carstvu (u „tursko doba“) i selo *Kamičak*.

⁶ U toj dolini, tj. *Roškoj* ili *Brištanskoj dragi*, postojalo je, vjerojatno u 16. st. (a vjerojatno i u pre-dosmansko doba), selo *Košlovac*.

⁷ Dokaz je za to mezra *Kuželj*, koja se javlja u više osmanskih dokumenata.

⁸ Najpoznatiji su izvori: *Koš(te)lovac*, *Pištet*, *Mali pištet*. Toponim *Kuželj* upućuje na to da je tu nekad „kuželjala“ tj. „vrila“, izvirala voda. Značenje svih tih izvora (koji su i danas aktivni osim *Ku-želja*) gubi se početkom 80-tih godina 20. st. kada okolna naselja dobivaju tekuću vodu (vodovod). Evo kako je to popratio župski list: „Kroz posljednju godinu dana u Miljevcima učinjena su dva velika pothvata veoma značajna za opći interes i naše svakodnevne potrebe. To su: završni radovi na vodovodu koji će konačno dovesti vodu u Drinovce i Brištane i otvaranje nove školske zgrade koja je sagrađena u posljednje dvije godine. (...) Obadva pothvata darovana su nama na upotrebu: kori-stimo ih na dobro i budimo ih dostojni stalno se okrećući dobru.“ „Nova škola i vodovod“, *Miljevci*, list župe Miljevci, god. VII, br. 1(13)/1983., str. 17. Dodajmo još da su sela Kaočine i Ključ godinu ranije dobila vodovod

⁹ Južnije od *Košlovca*, *Brigovi*, *Perazovci*, *Visovačka brina*, *Kod guvna*, ispod *Ivića* itd.

ca taj popis donosi sela: Hrvace¹⁰ (12 kućanstava), Kaočine (sedam kućanstava), Ključ (sedam kućanstava), Drinovci (četiri kuće), Brištani¹¹ (osam kućanstava) i selo Kamičak. Kamičak ima sedam kućanstava sa baštinom čiji su kućedomaćini ovako upisani:

baština Nikole sina Milkovića
 baština Balije sina Hamzinog
 baština Petra sina Martinovog
 baština Radice sina Kolakovog
 baština Nikše sina Radičinog
 baština Vida sina Radkovića
 baština Dobrina sina Vukmirovog.¹²

Sudeći po imenima, među njima je samo jedna obitelj muslimanska.

4. Selo Filipović izranja iz katastarskih knjiga i mapa

Ako povijesni dokumenti nisu bili obrađeni mora se obaviti i dio posla povjesničara, a nisu obrađeni npr. izvori za selo Filipović. „Konkretnu bazu osnovne seoske skupine predstavlja zemljište ....“ (George, 1966.:270). Ovaj stručnjak za geografsku sociologiju dodaje da su instrumenti za analizu: karta i katastarski plan.

Govoreći prošle godine o Miljevcima usput smo spominjali i selo Filipović. Naznačili smo da se to selo navodi u mletačkom katastru 1709. godine kada ima 79 stanovnika, da je na području ondašnjeg sela Filipovića župna crkva sv. Pavla i da ćemo to iznijeti u posebnom radu (Pilić, 2008).

¹⁰ Selo *Hrvace* nalazilo se na prostoru današnjih Miljevaca, između Širitovaca i Kaočina, još u mletačkim katastrima 1709. kao i 1735.-37. godine. Austrijski katastar navodi samo zemlje (toponim) Hrvace. I danas se u narodu zna za zemlje pod nazivom Hrvace, zapravo Rvace. To je za taj kraj priličan kompleks obradivog zemljišta, gdje su do početka 90-tih godina 20. st. bili vinogradi (otprilike između *Vukačića*, *Gornjih Vlaića* i *Čunića*). Hrvace se spominju kao mezra u nahiji Nečven u osmanskom popisu sredinom 16. stoljeća gdje se navodi da je mezra „od davnina bila u posjedu ratnog zarobljenika Mehmed-age iz Livna“. Dalje se ističe kako je taj aga bio u „ropstvu prokletih nevjernika sedam godina“ i da su u to vrijeme njegove zemlje „dvojica nevjernika Vlaha dali upisati u svoj posjed“ a da ti Vlasi „stanuju na mezri Kaočina u selu Drenovljani“ (Drinovci). Na kraju se dodaje da su Vlasi prebačeni na mezru u kojoj su stanovali (to znači u Kaočine) a mezra Hrvatce u novom je defteru upisana u Mehmed-agin posjed. Usporedi: *Opširni popis Kliškog sandžaka iz 1550. godine*, Sarajevo 2007., str. 422.

U popisu nahije Nečven u livi Klis iz 1585. također se spominju Hrvatce u kojima se nalazi 12 nemuslimanskih obitelji (Buzov, 2009.).

¹¹ U Brištanima je zabilježen i knez *Šimun*, sin *Ivanov* na svojoj baštini.

¹² Koristim se i ovom prigodom da najljepše zahvalim kolegici dr. sc. Snježani Buzov s The Ohio State University, USA, (agilnoj suradnici na projektu „Titius“), koja mi je ljubezno i širokogrudno stavila na raspolaganje svoj prijevod (u rukopisu i u radnoj verziji) izvornika iz 1585. godine. I to kako nahije Nečven tako i još nekih nahija u porječju rijeke Krke.

Naime, listajući u Državnom arhivu u Zadru stranice knjiga mletačkog katastra o drniškim selima s početka 18. stoljeća naišao sam na podatke o selu Filipoviću iz 1709. godine.¹³ Poslije sam određene podatke i skice pronašao i u katastru iz 1735.-1737. godine. U ovom radu iznose se osnovni podaci o kućanstvima i njihovim nositeljima (kućedomaćinima ili glavarima obitelji), strukturi obitelji, površini zemlje i broju parcela, te o stočnom fondu i njegovoj strukturi. Neke ćemo tvrdnje ilustrirati podacima (i kopijama) iz katastarskih mapa, 18. st., ali i spoznajama s terenskih istraživanja. Ukratko: uz pregled historiografske i sociološke literature o problemu našeg istraživanja, koristit ćemo se geografskim i topografskim kartama, katastarskim knjigama/spisima Mletačke Republike (Venecije), te, naravno, katastarskim mapama (skicama) iz 1709. i 1735.-37. godine, zapažanjima i bilješkama s višekratnih obilazaka terena uključujući i fotografije.

Tablica 1. Kućedomaćini i broj članova obitelji u selu Filipoviću 1709. godine

Redni broj	Ime i prezime	Broj članova obitelji
1.	Mijo Vranković rečeni/zvani Mladonja	13
2.	Petar Vatavek rečeni Radasić pok. Pavla	14
3.	Jure Blaić rečeni Bubalo pok. Ivana	8
4.	Radonja Petrović pok. Mije	8
5.	Stojan Petrović rečeni Vučić	8
6.	Toma Sarzenić rečeni Sosso pok. Andrije	4
7.	Ilija Muminović (?) rečeni Zuco	5
8.	Josip Vatavek rečeni Radasić pok. Pavla	4
9.	Toma Maroević rečeni Perčin pok. Ivana	7
10.	Petar Grabić pok. Jakova	8
Ukupno	10 domaćinstava	79 stanovnika

Izvor: Državni arhiv u Zadru, Mletački katastri 17. i 18. stoljeća, *Nota date Anime della Villa di Filipovich*

¹³ U lipnju 2008. i ponovno u lipnju i srpnju 2009. godine u više sam navrata prebiraio arhivsku građu u Državnom arhivu u Zadru (DAZ). I ovom prilikom ističem susretljivost osoblja DAZ-a, na čemu im, a posebno ravnatelju Slavku Ražovu, srdačno zahvaljujem.

5. Struktura obitelji

Seoska obitelj veća je nego gradska i ima više djece jer seljak „ne osjeća djecu tako teretom, kako to često osjeća gradski čovjek“, budući da su djeca u seoskim kućanstvima pomagači u poljoprivrednim i drugim radovima i u stvaranju dohotka obitelji (Dubić, 1941.:106).

Prema prvom venecijanskom katastru iz 1709. godine, selo Filipović ima 10 kućanstava, sa 79 stanovnika. Prosjek je članova kućanstva, dakle, (7,9, odnosno) osam članova. Najbrojnija je obitelj Petra Vatavuka pok. Pavla s 14 članova, a najmanja je obitelj njegova brata Josipa Vatavuka koja broji četiri člana, jednako kao i obitelj Tome Sarzenića (?) zvanog Sosso. Druga je po brojnosti obitelj Mije Vrankovića zvanog Mladonja, koja ima 13 članova. Moglo bi se zaključivati, na temelju prethodnih podataka, da su supostojale i proširene i nukleusne obitelji, i to čak u istom rodu (kao npr. u rodu Vatavuk).

Prosječan broj članova obitelji u susjednim selima, na prostoru današnjih Miļjevaca između Drniša i Roškog slapa god. 1709. bio je: u selu Karalić - 8,4; Brištani - 10, (prosjek podižu i B. Sušić - 20, I. Jurić - 19 i M. Deranja - 13); Drinovci - 7,7 (unatoč obitelji Jakova Radnića zvanog Skelinović, koja broji 23 člana, kapetana P. Ivića - 19 članova i B. Bačića - 17); Nos - 9; Bogatići miļjevački - 10,8 (zahvaljujući najbrojnijoj obitelji Andrije Omrčena s 19 članova).

Na cjelokupnom kninskom teritoriju 1709. godine prosječna obitelj ima 8,5 članova, na skradinskom teritoriju 7,7, a na šibenskom 7 članova (Slukan Altić, 2007. : 73-75). Na trogirskom području 1711. godine prosjek obitelji je iznad 9 članova (Matas, 1993 : 71). Prema tome, prosječna obitelj u selu Filipoviću i nije tako brojna.

Gotovo stoljeće i pol poslije, 1851. godine prosječan broj članova kućanstava još je uvijek u Vojnoj krajini bio devet, u Hrvatskoj i Slavoniji 8,5 a u Dalmaciji šest (Ognjeslav Utiešenović, 1859. prema Dubić, 1941.). I u Poljicima u osrednjoj kući živi šest do osam duša, kao što navodi Ivanišević, još početkom 20.stoljeća. Evo kako izgleda struktura obitelji u malenom selu Filipoviću.

Tablica 2. Popis i struktura obitelji sela Filipovića 1709. godine

Red. br.	Ime i prezime	Ljudi za oružje	Dječaci	Žene	Djevojčice	Ukupno
1.	Mijo Vranković (Mladonja)	2	4	3	4	13
2.	Petar Vatavuk (Radasić)	3	5	4	2	14
3.	Jure Blaić (Bubalo)	2	3	1	2	8
4.	Rade Petrović	1	4	1	2	8
5.	Stojan Petrović (Vučić)	1	2	2	3	8
6.	Toma Sarzenić (Sosso)	1	-	2	1	4
7.	Ilija Muminović (Zuco)	1	1	1	2	5
8.	Josip Vatavuk (Radasić)	1	-	1	2	4
9.	Toma Maroević (Perčin)	1	2	2	2	7
10.	Petar Grabić (Bracco)	2	2	2	2	8
	Ukupno	15	23	19	22	79

Izvor: kao u Tablici 1

Tablica 2, pokazuje da državna vlast Venecije izdvaja ljude sposobne za vojsku, kojih je u selu Filipoviću 1709. godine bilo 15, i to uglavnom u svakoj kući po jedan, u tri obitelji po dva (Vranković, Blaić/Bubalo i Grabić) te u obitelji Petra Vatavuka čak tri. Dječaka je (budućih vojnika) 23, najviše opet u obitelji Petra Vatavuka – čak pet, a nijedan u obitelji njegova brata Josipa, nukleusnoj obitelji – bračni par s dvije djevojčice, kao ni u obitelji Tome Sarzenića zv. Sosso. Djevojčica je ukupno 22, dakle jedna manje negoli dječaka. U svakoj obitelji ima barem po jedna djevojčica, najčešće po dvije, a četiri su u obitelji Mije Vrankovića. Žena je 19, što znači četiri više nego muškaraca sposobnih za oružje. Vjerojatno ih je i manje upravo zbog sudjelovanja u oružanim sukobima.

U patrijarhalnoj sredini djeca su poželjna „uvijek i pod svaku cijenu“. Napor

porodaja i odgoja – „fizički napor“ – razumljivo nema važnosti ondje gdje se „tjelesni napor sam po sebi razumije“ i gdje isključivo snažni prežive prvu godinu života (Erlich, 1964.:243, 365). Obiteljska potreba i čežnja „za velikim brojem djece je golema“. U selu koje ovdje razmatramo ukupno je 45 djece, što daje prosjek od po 4,5 djece po obitelji (pojedinačno, jedna obitelj ima osmero djece, druga sedmero, ali treća ima samo jedno, a četvrta dvoje djece). Prosjek za to vrijeme (1709.) nije velik i kod većine obitelji riječ je, najvjerojatnije, o mlađim bračnim parovima, kod kojih se biološka reprodukcija još odvija.

Prema katastarskim spisima iz 1735.-37., selo Filipović odnosno „principia“ Filipović ima 19 obitelji, gotovo dvostruko više nego u prethodnom katastru (1709.). Ukupan broj stanovništva povećan je za 47 seljana. Neke se obitelji više ne javljaju, npr. Stojana Petrovića zvanog Vučić, Ilije Muminovića i Josipa Vatavuka. Neke su vjerojatno izumrle, neke promijenile prezime, a neke je zahvatio migracijski val 18. stoljeća. Istovremeno Vatavuka sada ima četiri obitelji (Antun, Cvitko, Ilija i Petar), Vrankovića dvije (Joso i Toma), Blaića/Bubala također dvije (uz Juru se javlja i Ivan), jednako kao i Grabića (Ilija i Petar). U ovom drugom katastru javljaju se i tri obitelji Puljić (Jakov, ? i Stojan).

6. Napomena o prezimenima

Ako se uspoređi stanje početkom 18. stoljeća prema katastarskoj skici i popisu duša sela Filipovića i stanje danas – trista godina poslije – na terenu sela Širitovci, ta se prezimena odnosno njihovi nositelji i sad nalaze gotovo na istim lokacijama kao i 1709., unatoč migracijama u raznim razdobljima. Još uvijek se na istom prostoru (ali pod drugim nazivom sela) nalaze prezimena: Grabić, Vatavuk¹⁴, Vranković/Vranjković, Bubalo (što je onda bio nadimak prezimenu Blaić) i prezime Perčin, što je početkom 18. stoljeća bio nadimak Tome Maroevića. Nema međutim, danas, kao ni 1948., prezimena Petrović¹⁵, Sarzenić i Muminović. Ilija Muminović

¹⁴ Naše čitanje imena i prezimena zasniva se na rukopisu starom 300 godina i djelomično oštećenom. Ponekad je vrlo teško odgonetnuti neko ime. Tako npr. obiteljski nadimak jednog brata Vatavuk glasi Radosić, a drugog Radasić. Iz jednog crkvenog dokumenta 1713./14. Stanko Bačić je taj nadimak pročitao kao Radičić. (S. Bačić, 1995.).

¹⁵ Leksik prezimena SR Hrvatske, Zagreb, ne navodi prezime Petrović ni u jednom miljevačkom selu. Prezime Petrović vrlo je rašireno u Hrvatskoj, a i nekim susjednim državama pa ovdje nećemo ulaziti u analizu njegove rasprostranjenosti. Ono se na Miljevcima ne javlja ni u austrijskom katastru. Selo najbliže Širitovcima (a time i nekadašnjem selu Filipoviću u kojemu je ono zabilježeno) u kojem danas postoji prezime Petrović jest Pakovo Selo, koje 1709. godine ima 17 kućanstava i 171 stanovnika. Prema katastarskim bilješkama, ni 1735.-37. godine, kada ima 270 stanovnika, ni 1756., kada ima 28 obitelji i 249 stanovnika, također nema prezimena Petrović. Međutim, trebalo bi uzeti u obzir da se jednom javlja - „*M. Zorich detto Petrovich q. Piero*“, koji ima u obitelji 19 osoba, kako navodi Lovorka Čoralić, u radu „Sela župa Konjevrate i Mirlović Zagora u mletačkim katastrima Dalmacije iz 18. stoljeća, zbornik *Konjevrate i Mirlović Zagora*, Zagreb 2005., str. 183-197, citat sa strane 193. Doduše, prezime Petrović nosi jedna obitelj u selu Žitniću 1709. godine.

Za prezime Petrović na prostoru Miljevaca zna i narodna pjesma. Spominje se u zbirci usmene

imao je nadimak Zuco, što bi se možda moglo čitati i kao Zeko, a poslije se prezime Zekić javlja u susjednim Karalićima, gdje se u međuvremenu gubi.¹⁶

Dakle, popis sadrži osam prezimena, od kojih je i danas pet prisutno na istom prostoru, ali sada taj prostor potpada pod naselje Širitovci. Štoviše, dio obitelji Vatavuk preselio je u susjedno selo Karalić, a dio obitelji Grabić (kod sv. Pavla) preselio je u najistočniji dio Širitovaca, očito u zaselak (i nekadašnje prezime) Brkaš.¹⁷

U katastarskim spisima za selo Filipović iz 1735.-1737. godine javljaju se, osim prezimena koja smo naveli za 1709. godinu, još i prezimena Zekić (Zechic), Manenica (ono i danas postoji u Širitovcima u obliku Malenica) i Puljić. Prezime Puljić u prvom mletačkom katastru nalazimo samo u selu Karaliću, a sada evo i u Filipoviću.

---

poezije i to u pjesmi zapisanoj u Promini koja je pokraj Miljevaca. Evo stihova: 346. Pjesme naslovljene

Kako djevojka pere momku mahramu:

Oj divojko, sejo moja!
 „Po čem jesam seja tvoja?“
 „Po onome sinoćnome;
 gđino sinoć s' tobom posta,
 onde meni šudar osta;
 oper de ga, pošalj de ga,
 Sutra će mi trebovati
 u svatove Nikolića

po divojku *Petrovića*“.
 „Nemam luga da zalužim,
 nemam sunca da osušim,
 ni vodice da operem.“
 „Tvoje oko žarko sunce,
 tvoja ruka bili sapun,
 tvoje suze hladna voda.“

Usporedi: Mihovil Pavlinović, *Hrvatske narodne pjesme*, priredio Stipe Botica, Književni krug, Split 2007., knj. I., str. 339-340.

¹⁶ Postoji i danas jedan toponim, zapravo ulica koja vodi iz zaseoka Samci u Brištanima, pokraj Babina i Brigova, zatim između Brižina i Strančina, i izbija na Grabovaču pokraj Puzalice, a zove se Zekića ulica. Njezin naziv može se objasniti samo postojanjem prezimena Zekić; možda je neki Zekić iz Karalića preko Brištana (Gornjih) gonio zimi svoje ovce na ispašu u Brištane Donje, tj. u zaklonicu od bure, bliže rijeci Krki.

Međutim, ono Zuco može značiti i da je osoba došla iz Čučeva (nekadašnja utvrda i selo uz desnu obalu Krke), što također ne treba isključiti.

¹⁷ I danas se, u prvom desetljeću 21. stoljeća u selu Širitovcima – za nekoga tko hoda od jednoga do drugog kraja sela – kaže da ide od Brkaša (na istoku) do Grabića (na zapadu). A jedni i drugi danas imaju prezime Grabić. U katastarskim knjigama iz 1709. spominje se udovica Katarina Brkaš, koja ima zemlje u Širitovcima (gdje je stalno nastanjena) i u selu Filipoviću.

Spomenimo i to da se dugogodišnji provincijal Provincije Presv. Otkupitelja (Split) fra Petar Grabić povremeno ispod svojih radova potpisivao i kao Brkaš (odakle je ustvari i bio).

Iz Grabića je podrijetlom, po ocu, i gradonačelnik Splita sredinom 90-tih godina 20. stoljeća, ing. Nikola Grabić.

7. Struktura stočnog fonda

Pregledom tablice 3 vidimo da se stanovnici sela Filipovića bave i stočarstvom.¹⁸ Uzgajaju goveda, ovce i konje. Ako tovarnim konjima /"konjima za samar" dodamo i jahaće konje („konje za sedlo“), vidimo da prosječno na jedno seosko domaćinstvo dolaze gotovo po dva konja. Stočni fond sela Filipovića sastoji se od četiri jahaća i 15 tovarnih konja, 33 vola, 42 krave, 35 teladi i 258 ovaca.

Tablica 3. Struktura stočnog fonda sela Filipovića 1709. godine

Red. br.	Ime i prezime	Jahaći konji	Tovarni konji	Volovi	Krave	Telad	Ovce
1.	Mijo Vranković (Mladonja)	-	1	3	6	4	3
2.	Petar Vatabuk (Radasić)	1	2	5	8	6	80
3.	Jure Blaić (Bubalo)	1	1	7	6	5	10
4.	Radona Petrović	-	-	2	3	2	5
5.	Stojan Petrović (Vučić)	-	1	2	2	2	10
6.	Toma Sarzenić (Sosso)	1	3	4	2	2	30
7.	Ilija Muminović (Zuco)	-	1	1	3	5	10
8.	Josip Vatabuk (Radasić)	-	2	3	4	3	20
9.	Toma Maroević (Perčin)	1	2	3	4	4	30
10.	Petar Grabić (Brazzo)	-	2	3	4	4	60
	Ukupno:	4	15	33	42	35	258

Na jedno domaćinstvo dolazi više od po četiri vola i po tri krave, i k tomu još po tri i pol teleta. Dakle, od krupne stoke najbrojniji su volovi, najvjerojatnije kao oraća i općenito tegleća marva, to jest vučna snaga. Treba dodati da na miljevačkoj zaravni između Krke i Čikole pa do Promine postoje uvjeti za uzgoj krupne stoke (pašnjaci, gajevi, šumarci, livade, lokve i dvije rijeke).

¹⁸ U prošlosti je u Dalmaciji općenito bilo dosta razvijenije stočarstvo nego što je to danas. Još sredinom 19. st. (preciznije 1850.) bilo je u njoj: goveda 84 tisuće, ovaca 621 tisuća, koza 400 tisuća, konja 22 tisuće, magaraca i mazgi 22 tisuće (Ožanić, 1955.; Stojasavljević, 1973.).

Od kućedomaćina (glavara obitelji), najviše volova posjeduje Petar Vatavuk (i to osam), koji ujedno ima i najviše (80) ovaca. On doduše ima i najbrojniju obitelj (14), preko tri puta brojniju nego njegov brat Josip.

U 17. i 18. st., a i mnogo poslije (prema našoj suvremenosti), upotrebljavala se ralica, odnosno drveni plug vlastite izrade u seljačkom domaćinstvu, uz crtalo i lemeš, izrađene od željeza u seoskog kovača. Budući da je takav plug težak za oranje i da je zemlja bila skaljevita, moralo se u jaram upregnuti više volova. Nekad se čak uprezalo po tri para volova, a u manji plug četiri vola, dok su se oni koji su imali manji broj volova udruživali („u suvez“) i tako dolazili do dva para (Ožanić, 1955.; Stojsavljević, 1973.).

Pavao Pelicarić bilježi kako je 1640. godine, dakle u vrijeme kada je kraj uz Krku još u Osmanskom Carstvu, nedaleko od Visovca pred muslimanskom kućom vidio čovjeka koji uz pomoć nekoliko sinova *ore sa šest pari volova* (podcrtao Š.P.) /Zlatović, 1890./.

Reljković u svom *Satiru*, u kojemu iznosi i fiziokratske ideje, u dijelu gdje pjeva o gospodarstvu (ili kako on izvorno piše *Od gazdaluka*), želeći da se gospodarstvo modernizira nakon prestanka vlasti Osmanskog Carstva i njegova feudalnog sustava, navodi da se u njegovoj suvremenosti u tadašnjem perifernom okrajku Europe – Slavoniji ore s četiri para volova¹⁹: „i ufate po osam volova“ (Reljković, 1988.:940). Lovrić u svojim *Bilješnama*²⁰ navodi, „što bi moglo zadiviti kulturnije narode“, da dalmatinski Zagorci kad nekome od njih „izgori kolibica“ nadoknađuju taj gubitak i ne gledajući na seoske međe. „Isto se događa i kad pogibaju volovi; Morlaci se i tad uzajamno pomažu, da se nadoknadi pretrpljena šteta“ (Lovrić,

¹⁹ Evo tih stihova: „Još od pete stvari govorit ću,
protrest pluge i zemlju oriću,
da vidimo kako linci oru,
sa šta jutra danas ne pooru:
jerbo uvik pokasno ustanu,
još kasnije vole preći stanu
i ufate po osam volova
jal morebit toliko konjeva
pak jih ide uz plug četverica,
jedan pluži, to su peterica.
Vika stoji s obe strane pluga,
tu je psovka, tu velika tuga
da jednako voli neći vući,
pak je počmu s obe strane tući.
U tomu se i voli poplaše,
mlogo puta plug i jaran skrše.“

Iz ovog proizlazi da se do 1761., kad je napisan, odnosno 1762., kada je objavljen *Satir*, u Slavoniji oralo s četiri para volova, četiri goniča i petim čovjekom za plugom. Na ovo upozorava i Vlado Puljiz (1977.) u već spominjanoj knjizi *Eksodus poljoprivrednika*. Treba dodati da M. A. Reljković u drugom izdanju *Satira* 1779. godine „fali Slavonca što se je poboljšao“.

²⁰ Usput budi rečeno: Krležu je smatrao *Život Stanislava Sočivice*, iz pera Ivana Lovrića, prvom sociološkom analizom „naše hajdučije“.

1948.:72-73). Znači, solidarnost je jednaka kada izgori kuća i kada ugibaju volovi.²¹ U strukturi stočnog fonda iznenađujuće je mali broj ovaca. Razloge bi tek trebalo istražiti.

8. Zemljišni fond

Površina zemljišta po kućanstvima vidljiva je iz tablice 4.²² Mletačka Republika smatrala je zemlju osvojenu od Osmanskog Carstva (Turaka) državnim vlasništvom i ona ju je davala na upotrebu. Prosječno je prema katastru iz 1709. dodjeljivano po dva padovanska kampa zemlje²³ po članu obitelji. Ali ta zemlja nije morala biti samo u onom naselju u kojem obitelj stalno boravi nego i u drugima. Pregledom tablice 4 vidimo da u selu Filipoviću zemlju imaju i kućanstva iz Karalića (3), Širitovaca (4), Ključa (4) i Drinovaca (6). Jednako tako, mještani Filipovića imaju zemlju u drugim naseljima, npr. u Hrvacama, Širitovcima i Karalićima (ali to ovdje ne prikazujemo).

Ukupna je obradiva površina zemlje u selu Filipoviću 170 kampa, a vinograda neznatno manje od 12, dok je sveukupna površina sela Filipovića 884 kampa. Katastar je evidentirao (1709.) ukupno 82 čestice obradive zemlje, od koje su „Pilipovci“ dobili 52, a ostali 30 čestica.

²¹ Dodajmo ovom još jedan podatak. Pričao mi je svojevremeno pok. Jure Franičević-Pločar (1918. - 1994.), istaknuti hrvatski književnik, da je prije II. svj. rata, boraveći u Biskupiji kod Knina kod brata Marina koji je tu bio učitelj, vidio kako se žene pokraj puta ustaju i volovima kada prolaze. Njemu je, kaže, to bilo razumljivo jer se volove moglo doživljavati kao hranitelje obitelji s obzirom na to da se za plugom koji su vukli u brazdama sijala pšenica i kukuruz u Kninskom i Kosovu polju. A te žitarice hranile su obitelji.

²² U tablici 4 velikim su slovima napisana imena i prezimena kućedomačina (glavara obitelji) koji su stalno nastanjeni u selu Filipoviću, a imena i prezimena kućedomačina iz drugih sela koji su 1709. (prema katastru) uknjiženi na zemlje u „konfinu“ sela Filipovića pisana su običnim slovima. Dakle, 10 je obitelji stalno nastanjenih u Filipoviću.

²³ Padovanski kamp (*campo padovano*) dijeli se u četiri kvarte (*quarti*), a kvarat na 210 tavolo (*tavole*). Jedan padovanski kamp ima 3656 m², odnosno 0,36 ha (Herkov, 1977.).

V. Kapitanović upozorava da padovanski kamp (ili kanap) ima 3862,57 m², ali se u Dalmaciji računao u vrijednosti 3656 m² (Kapitanović, 2008.).

Tablica 4. Zemljišni fond po kućanstvima u selu Filipović 1709. godine

Red. br.	Ime i prezime	Oranice kampi: kvar.:tavoli	Vinogradi kampi:kvar.:tavoli	Neobra- divo
1.	Antonio Vranković iz Karalića	1:2:20		
2.	Katarina Brkaš iz Širitovaca	12:3:171		
3.	JOSIP VATAVUK	8:3:64	1:3:195	
4.	ILIJA MUMINOVIĆ	4:1:182		
5.	Luka Vukorepić iz Ključa	5:1:57		
6.	Miloš Milisaljević iz Karalića	4:3:27		
7.	MIJO VRANKOVIĆ	9:3:207	1:2:79	
8.	Božo Čipčić iz Ključa	-:3:72		
9.	Nikola Sisan iz Drinovaca	-:2:102		
10.	Nikola Radnić iz Drinovaca	2:3:49		
11.	Božo Bačić iz Drinovaca	1:1:30		
12.	PETAR VATAVUK	22:3:176	-:2:35	
13.	PETAR GRABIĆ	10:1:4	-:2:44	
14.	Kap. Pavao Ivić iz Drinovaca	2:2:36	2:1:9	
15.	RADONA PETROVIĆ	11:-:110	-: -: -	-:1:111
16.	Stipan Ivić iz Drinovaca	-: -: -:	-: 2:120	
17.	STOJAN PETROVIĆ	8:-:151		
18.	Stojan Pulić iz Karalića	2:3:105		
19.	TOMA MAROEVIĆ (PERČIN)	11: -:207	1: -:56	
20.	TOMA SARZENIĆ	9:1:197		
21.	Toma Lovrić iz Širitovaca	8:3:137	1:3:88	

nastavlja se ->

nastavak

22.	Vid Lovrić iz Širitovaca	4:1:172	1:1:84	
23.	Vid Vukorepić iz Ključa	2:2:201		
24.	Ivan Višić iz Ključa	2:1:130		
25.	JURE BLAIĆ (BUBALO)	17:1:195		
26.	Ivan Lovrić iz Širitovaca	1:1:176		
27.	Ivan Cvitanović iz Drinovaca	1: -:68		
	UKUPNO	170:1:68	11:3:80	-:1:171

Izvor: DAZ, Mletački katastri 17. i 18.stoljeća, *Babica della Villa di Filipovich – Suma sumario*

Na dalmatinskom tlu „kuće izgledaju sive, izgrađene od surog kamena, skupljene u gomilicama uz more, rasute na rubu ravnice i po bregovitim pristrancima...“. Te su kuće „gotovo iste boje kao i okolina“, i to bijaše prva impresija koju je stjecao putnik prolazeći tim krajevima. A na „dnu tih impresija, skrivena, počiva historija ove zemlje“, koja se ne čita iz „dlna dalmatinskog seljaka već je treba tražiti u bogatim i raznovrsnim izvorima i sačuvanim dokumentacijama“ (Stojsavljević, 1973.:349).

Na katastarskoj skici sve su kuće prizemnice i imaju samo vrata, bez prozora, te relativno široki krov. Pažljivijim promatranjem ucrtanih kuća na katastarskim mapama početkom 18. stoljeća i njihovom usporedbom s kućama na fotografijama s početka 19. stoljeća ili usporedbom „uživo“ na terenu s ostacima najstarijih kuća moglo bi se zaključivati da se te kuće po svom izgledu, arhitekturi itd. razlikuju od ovih drugih.²⁴

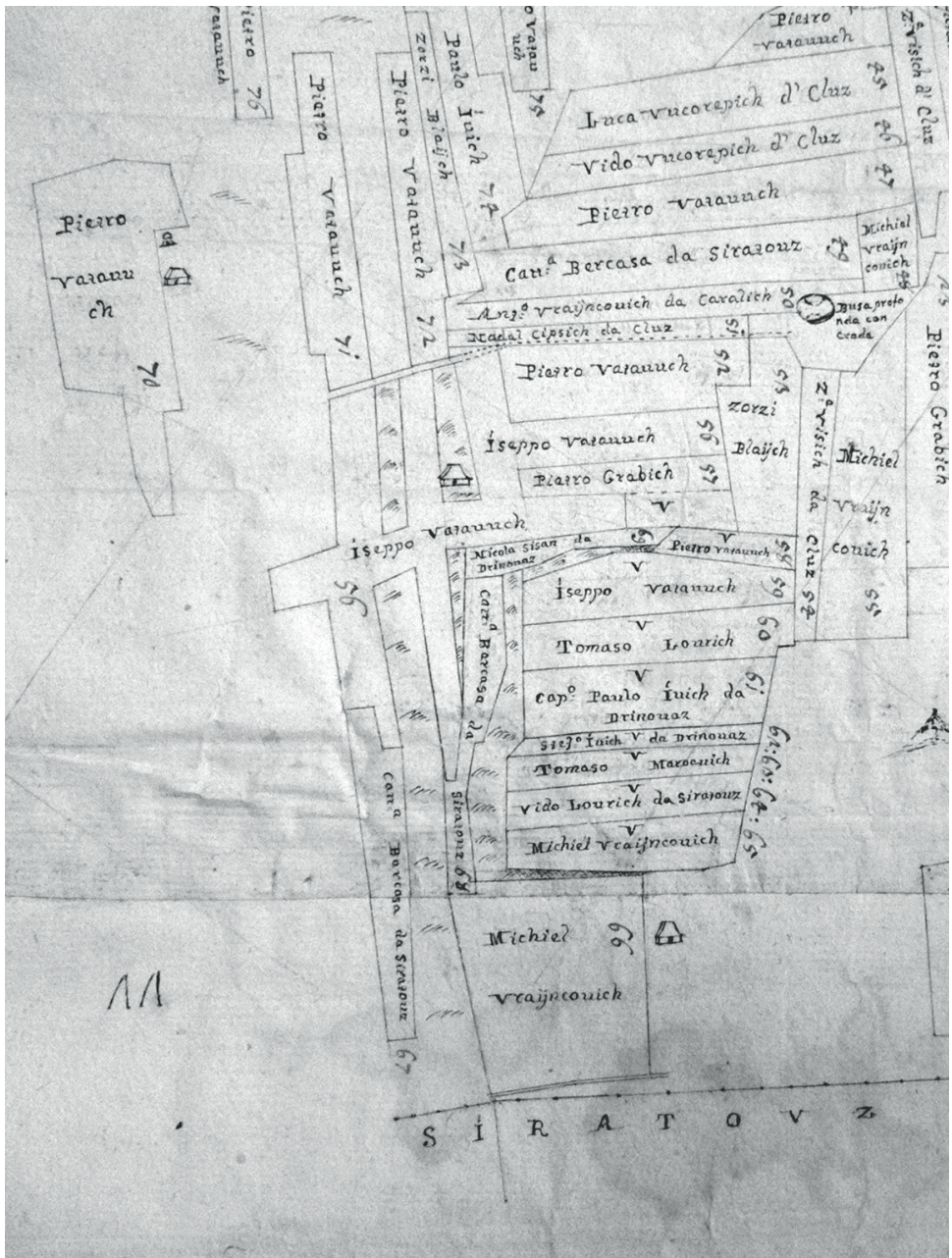
²⁴ O evoluciji tipova seoskih kuća usporedi knjigu Branislav B. Kojić, *Seoska arhitektura i turizam*, Beograd 1958.

O seoskoj arhitekturi u Dalmaciji vidjeti i Zdravko Živković, *Hrvatsko narodno graditeljstvo. II Južna Hrvatska (Dalmacija)*, Zagreb 1974., a o narodnom graditeljstvu u selima koja su susjedna Miljevcima, istočno od Čikole, ali još uvijek u šibensko-drniškom kraju, vidjeti rad istog autora, Z. Živković, *Narodno, sakralno i profano graditeljstvo na području župa Konjevrate i Mirlović Zagora*, u: Ante Gulinić /prir./, *Konjevrate i Mirlović Zagora – župe Šibenske biskupije*, Zbornik radova znanstvenog skupa, Zagreb: HAZU 2005., str. 553-572.

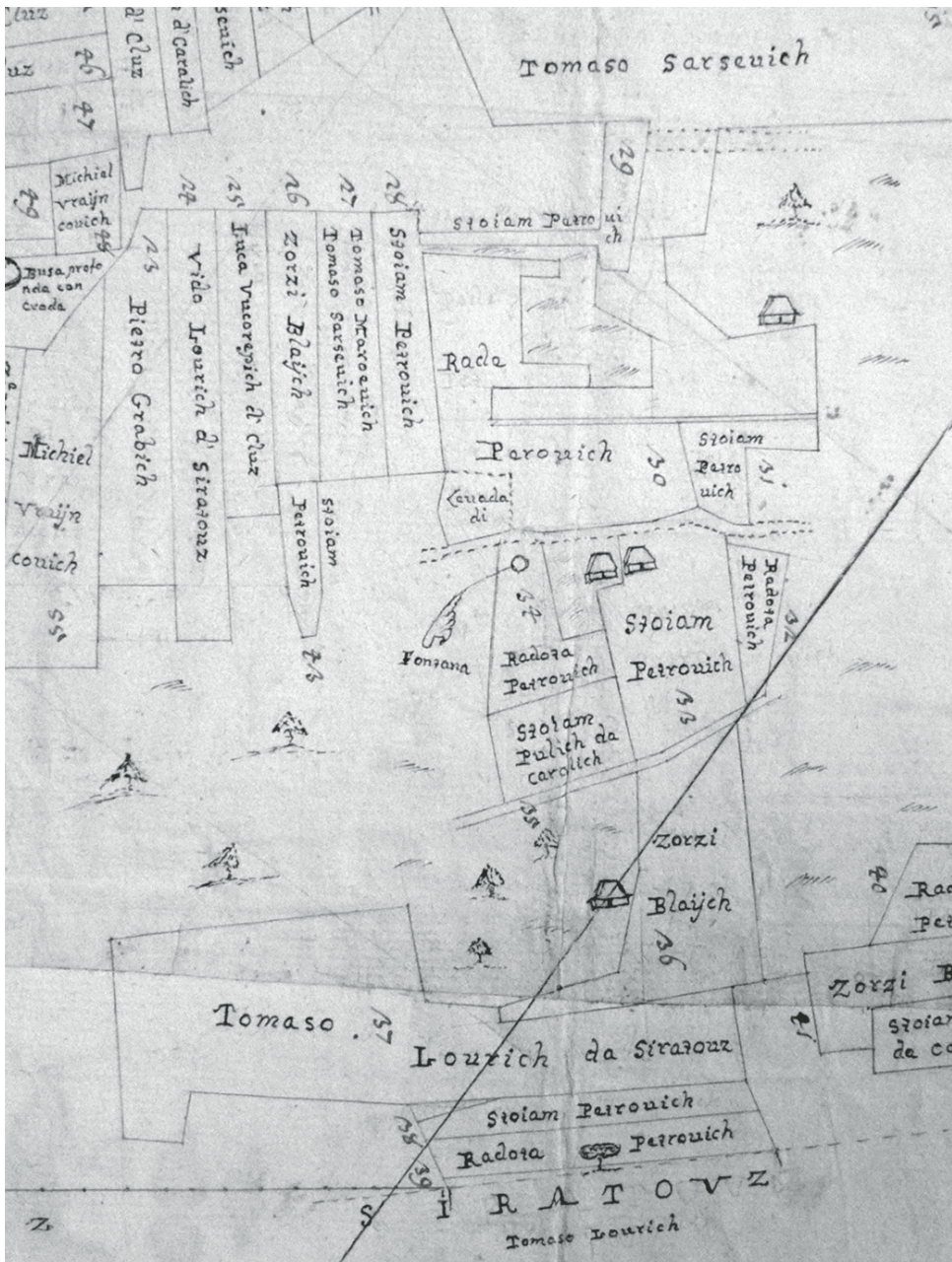
Slika 1. Evo gdje je bilo selo Filipoviča 1709. godine.
Detalj sumarne katastarske karte teritorija Knin iz 1709. / 1711. (DAZ)

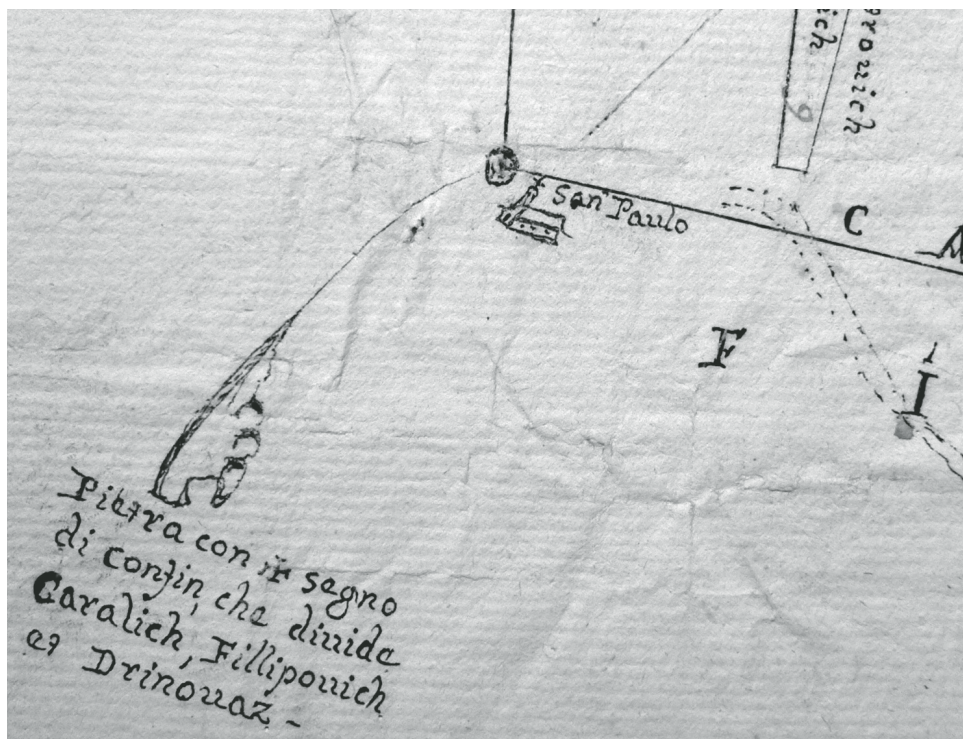

Slika 2. Katastarska skica sela Filipovića iz 1709. god. Vide se i kuće Rade i Stojana Petrovića, te Jure Blaića zvanog Bubalo (pok. Ivana). Na istoku je ucrtana granična linija između sela Filipovića i Širitovaca (Siratovz).

Slika 3. Katastarska mapa (dijela) sela Filipovića 1709. i zemlje i kuće Petra Vatavuka, Josipa Vatavuka i Mije Vranjkovića. (Vide se i zemlje i imena njihovih vlasnika iz Ključa, Širitovaca, Karalića i Drinovaca.)

Slika 4. Detalj katastarske mape sela Filipovića iz 1709. god. Vidi se crkva sv. Pavla i „kažiprst“ koji pokazuje stjenu s uklesanim križem što obilježava točku trograničja confina sela Karalica, Filipovića i Drinovaca, te ucrtana granica između Karalica i Filipovića (linija siječe zemlju Antonia Vranjkovića).

Na crtežu se vidi (slika 4) da crkva sv. Pavla ima tri prozora (vjerojatno polukružna) i zvonik na preslicu. Zanimljivo je da crkva sv. Petra i Pavla danas ima također tri prozora (naravno na jednoj strani).

Nekadašnja crkva sv. Pavla na području sela Filipovića bila je župna krajem 17. i tijekom 18. stoljeća. Danas je to podružna crkva sv. Petra i Pavla u Širitovcima, gdje je bila crkva „još u predtursko doba“. Obnovljena crkva s početka 18. st. porušena je 1912.-13. i sagrađena je „nova kamena“ 1913. Popravljana je 1958., 1970., 1975., i 1978. godine (Soldo, 1979.).

Od nekadašnjeg imena sela ostao je samo jedan toponim, ime lokve Pilipovci.

Lokva Pilipovci nalazi se na 253 metra nadmorske visine. Smještena je zapadno od zaseoka Čunići (prezime Ivić)²⁵ u Kaočinama, a jugoistočno od širitovačkih

²⁵ Zaselak Čunići u Kaočinama dobio je ime po obiteljskom nadimku Čunić(i), koji su stanovnici Miljevaca svojevremeno dali onim nositeljima prezimena Ivić koji su se naselili u selu Kaočinama, da bi se lakše razlikovali od Ivića u Drinovcima.

Čuveni nogometni trener Tomislav Ivić podrijetlom je (po ocu) iz Čunića (Kaočine), a potpredsjednik kotara Drniš, nakon II. svjetskog rata, Mate Ivić – Nogavica iz Drinovaca.

Slika 5. Autor članka pokazuje ostatke zida jednog od tri nekadašnja obzidana bunara - Pilipovca.

zaselaka Brkaši i Vukačići. Smještena je, prema tomu, istočnije i od Filipovića i od Širitovaca onakvih kakvi su ucrtani u mape venecijanskog katastra 1709. godine. To znači da je selo prije mletačkog sređivanja i sela i katastra dopiralo dalje nego što je ucrtano u mapu.

Dakle, naziv lokve Pilipovci množinski je oblik muškog roda. Bilo bi logično očekivati ime ženskog roda i za ovu lokvu, kao što ga imaju i druge lokve u tom kraju, npr. Lokva, Lokvina, Gnjilovča, Drače, Skelinova lokva itd. Tijekom terenskih istraživanja po miljevačkim selima doznao sam da su na mjestu današnje lokve bili bunari.²⁶ I to najmanje tri bunara „još iz turskog doba“.

²⁶a) Kao zanimljiv detalj iznosim slučaj iz Vukačića (Lovrića) u Širitovcima. Kad sam se u prosincu 2008. raspitivao gdje su Filipovci smješteni i što su zapravo ti Filipovci (znajući da je to lokva i gdje se nalazi, provjeravao sam i na taj način je li u pamćenju naroda sačuvan kakav fragment o nekadašnjem selu Filipoviću), stariji svijet (napose jedna žena s prezimenom Lovrić) znao je da je to danas lokva i da su nekada bili bunari. Vrlo su me detaljno upućivali i pokazalo se točnim kuda je najbolje i najbliže ići automobilom a kuda pješice do Pilipovca. Ali selu ni spomena. Mladi, a malobrojni svijet (sve ispod 50 godina) u tom zaseoku ili je samo našao za tu lokvu (a ne zna pobliže gdje je smještena) ili uopće ne zna ništa o tomu.

b) Na moje pitanje zašto se lokva zove Pilipovci (kada je samo jedna) odgovorio mi je Mile Vlaić iz Kaočina (zaselak Gornji Vlaići) da su tu nekada bili turski bunari, da ih je bilo tri i da su se urušili, i tako je nastao prostor za lokvu na inače laganoj prirodnoj udolini. Nekad je u lokvi bilo više i dulje

9. Kako je selo dobilo ime?

Biskup Ivan Dominik Calligari²⁷, koji je 46 godina bio šibenski biskup, u relaciji iz 1687. navodi da su neka naselja oslobođena od Osmanlija prazna, a neka naseljena (Karlo Antun) Donadoni u izvještaju iz 1726. osim župa u gradu, na otocima i uz obalu spominje i osam njih u poljima i planinama „zvanim ‘Tartari’“ (vjerojatno je njegov naziv po Trtru jer se te župe – gledajući iz Šibenika – nalaze iza Trtra). Ovaj Mlečanin ne navodi njihova imena jer ih je jednako „teško napisati kao i izgovoriti“ te ih stoga ispušta (Lukinović, 2001.:282).

Za Drniš kaže da je „pod turskom vlašću bio brojem stanovnika velik“, da je u njemu „cvala trgovina“ i da su ga za Osmanskog Carstva zvali „Malo Sarajevo“. U vrijeme vizitacije „do temelja je razrušen“, tek je „ostala koja koliba“ a grad ima „333 duše“ (Lukinović, 2001.:283-284).

Različiti autori rabe termine zaselek i/ili selo u različitom značenju. Tako nalazimo čitava sela koje se smatra zaseocima.

Franjevci su držali župu „Miljevce (zaseoci: Brištani, Karalić, Širitovci i Ključ)“ (Soldo, 2001.:324). Ovdje vrsni povjesničar Soldo uzima čitave Miljevce kao jedno selo, a njihova četiri sela kao zaseoke, što metodološki nije neispravno. Iznenaduje da nema spomena o selima (ili u spomenutom kontekstu zaseocima) Drinovci, Bogatići (miljevački) i Kaočine, kao ni selima (ili zaseocima) Filipović i Hrvace, za koje imamo dokaze da postoje u prva četiri desetljeća 18. st., a i poslije.

I dalje: isti autor tvrdi crkva sv. Pavla upisana je u relaciji 1693. kao župna u Širitovcima. Crkva sv. Pavla²⁸ doista je tada, kao i do kraja postojanja Mletačke Republike, župna, ali navedene godine (i dosta kasnije) nalazi se u selu Filipoviću. Danas je u Širitovcima.

Vinjalić piše – pod godinom 1670. – da su u Dalmaciji oni „bosanski Turci koji su bili gospodari zemalja s ove strane planina, kao obitelji Duratbegović, Atlagić, Kulinović, *Filipović* (podcrtao Š. P.), Alipašić, Kopic, Arapović“ i dr. slali glasnike u Carigrad prikazujući da su Mlečani prekršili ugovor o miru. „Iz Carigrada bosanskom paši Mehmedu Karliću“ dođe naređenje da uredi granice²⁹ (Vinjalić, 2007.:196).

---

vode nego danas, kada se zadržava neko vrijeme nakon kiše. Međutim, voda je i danas prilično bistra, tako da se vide dijelovi nekad obzidanog bunara. (Vidi sliku 5 i 7).

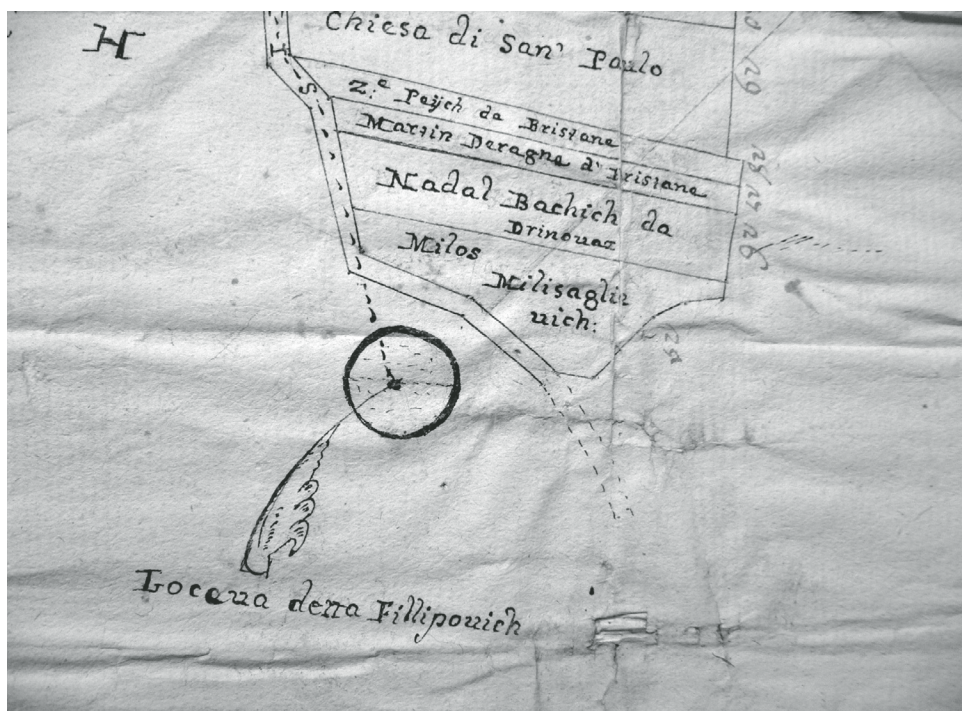
(Mile Vlajić, rođen 1922. u Kaočinama, gdje je i stalno nastanjen osnovnu školu završio je u Drnišu. Bio je poljoprivrednik i lovac, te stoga dobro poznaje teren, a danas je umirovljenik. S njime sam razgovarao u više navrata i u raznim prigodama).

²⁷ Prezime mu pišu i Cagliari i Callegari.

²⁸U mletačkim katastarskim spisima iz 1709. i 1735.-37., kao i u nekim crkvenim toga vremena crkva se redovito naziva sv. Pavla, kako je okolni narod i danas zove (unatoč službenom nazivu sv. Petra i Pavla).

²⁹ Moguće je da današnje selo Karalić na Miljevcima (koje se tako zove i u mletačkom katastru iz 1709.godine) nosi ime po tomu muslimanskom feudalcu. Na mogućnost da selo nosi ime po M. Karliću upozorila me i Snježana Buzov s Ohio State University (SAD), na čemu joj i ovom prilikom zahvaljujem.

Slika 6. Lokva zvana Filipović na mapi (prema venecijanskom katastru iz 1709. god.). U pozadini zemlje koje pripadaju crkvi sv. Pavla („Chiesa di San' Paulo“) pojedincima iz Brištana i Drinovaca te M. M. iz Filipovića.

Drniški i kninski Morlaci predvođeni Sinobadom i Nakićem prođu 1698. utvrdu Glamoč, pogube „mnoge Turke, 40 ih zarobe“, a ostali se povuku u tvrđavu i „utvrđenu palaču begova Filipović koje su poštivali radi dobre suradnje sa kavalirom Sinobadom...“ (Vinjalić, 2007: 241).

Morlaci od Knina, Bukovice, Vrlike i Zagore pod vodstvom Sinobada nadvladaju „palisadu“ Glamoča, a „Turci se povuku u tvrđavu i tvrdu palaču obitelji Filipović“ (Vinjalić, 2007: 265) – ovo pod 1707. g.

Iznenaduje činjenica da u historiografskim radovima nema spomena o selu Filipoviću. To još više iznenaduje jer je u tom selu crkva za cijele Miljevce kao župu (18. stoljeće), koju u početku desetljećima opslužuje župnik koji kao svećenik, redovnik stanuje u franjevačkom samostanu na Visovcu, što je svega “jednu milju” udaljenosti od crkve. Štoviše, konkretni je župnik (fra Jure Bogić 1693.) jedno vrijeme vikar samostana.

Zasada je otvoreno po čemu je selo dobilo ime. Je li to neki Filip (pa je to u novoštokavskom ikavskom Pilipovci – ljudi koji pripadaju nekomu Pilipu, kao što se lokva zove i danas), je li najbrojnije prezime nekad bilo Filipović (kao što je

npr. selo Matasi u Promini, Ružić u Petrovu polju itd., gdje već dugo nema prezimena po kojima su ta sela dobila ime). Ili je ime sela po begovima Filipovićima, muslimanskim feudalcima iz Glamoča, za koje se zna da su u okolici Drniša³⁰ imali zemlje.

10. Prostor Filipovića i selo Širitovci danas

Prostor nekadašnjeg sela Filipovića danas je u sklopu sela Širitovaca, iako je to selo nekada, a sasvim sigurno u prvoj polovici 18. stoljeća postojalo zapadno od ondašnjih Širitovaca i zauzimalo naseljeni prostor otprilike veći od tri petine današnjih Širitovaca.

Mletačka Republika je Dalmacijom vladala “na najsebičniji način”, održavala razdor među stanovništvom kako bi ga “sigurnije držala u pokornosti”, te je Dalmacija krajem 18. stoljeća “izuzetno zapuštena i siromašna kao malo koja druga zemlja” (Diehl, 2006.: 158).

Tijekom 18. stoljeća Venecija je nastojala koncentrirati stanovništvo i urediti naselja. U tom procesu selo Filipović, koje je upisano u venecijanskom katastru i 1709. i 1735.-37. kao posebno selo sa svojim kućanstvima i stanovništvom imenom i prezimenom te njegovom strukturom, s parcelama obradive zemlje, pa čak i s kućama ucrtanim u katastarske skice, nestaje a njegov prostor zauzima selo Širitovci. U svemu tomu ne može biti zabune jer je crkva sv. Pavla koja i danas postoji ucrtana na teritoriju sela Filipovića (danas Širitovci). Postupno je samo ime Filipović, ili u novoštokavskim ikavskim govorima – kakvi su inače u mjesnim govorima miljevačkih sela – Pilipović, palo u zaborav i nestalo iz sjećanja naroda, a ne samo iz katastarskih knjiga, mapa i geografskih karata. Ime Širitovci, koje je u prvim desetljećima 18. stoljeća nosilo selo i po prostoru i po broju stanovnika manje od njega, preplavilo je i prostor Filipovića. Prema današnjem rasporedu zaselaka u Širitovcima, nekadašnje selo Filipović zauzimalo je prostor zaselaka Grabići, Vatavuci, Sunko, Skelin³¹, Vranjkovići, Bubalo, kao i obitelji Perčin. U Širitovcima su u prvim desetljećima 18. stoljeća Lovrići (Seperi i Vukačići) i Brkaši.

Najmanje su tri velike i različite kulture utjecale na taj prostor: Osmansko Carstvo (1522.-1688.), Mletačka Republika (1683.-1797.) i Austrija (1798.-1806.) i (1813.-1918.), iako ne treba isključiti ni utjecaj kratkotrajne francuske uprave (1806.-1813.), kao ni različite kratkotrajne utjecaje tijekom II. svj. rata (1941.-

³⁰ Slično ime postoji u Petrovu polju. Naime, jedan brežuljak u Kadinoj Glavici zove se Filipovac, odnosno u narodnom govoru toga kraja Pilipovac. Usput, na tom je brežuljku crkva sv. Josipa Radnika, koja je dovršena 1964. godine (Soldo, 1979.:86).

³¹ Skelini iz današnjih Širitovaca i Karalića tu se nastanjuju u 19. stoljeću dolazeći iz Drinovaca (ali su barem neki od njih imali obradive zemljišne parcele u tim selima još od početka 18. stoljeća). Obično se smatra da su u ta sela došli zbog bolje ispaše za svoje blago (ovce). Poslije se manji broj članova obitelji Skelin, u procesu prvobitne akumulacije kapitala krajem 19. i početkom 20. stoljeća obogatio preselivši se u Drniš, a i drugamo.

1945.). Prema tomu, taj je prostor bio izložen orijentalnim, mediteranskim i srednjoeuropskim elementima kulturnih utjecaja.

U selu Širitovcima, a zapravo na teritoriju nekadašnjeg sela Filipovića eksploatirana je ruda, to jest mrki ugljen. Prvo su obavljani istražni radovi još za austrijske uprave Dalmacijom odnosno Hrvatskom. Zatim je rudnik radio između dva svjetska rata, pa u II. svjetskom ratu u dva navrata: za njemačke okupacije i neposredno po oslobođenju. Naposljetku je ponovno otvoren početkom 50-tih godina prošlog stoljeća i djelovao je do kraja 60-tih, kada je konačno zatvoren. U rudniku je radilo do 120 rudara (u tri smjene), uglavnom iz miljevačkih sela. Danas se vani vide najmanje tri velike hrpe ostataka jalovine („kiš“ – kako se to zove na Miljevcima) gdje se nekada eksploatirao mrki ugljen.

U Širitovcima je za Austrije neko vrijeme bila pošta (ali nakon I. svjetskog rata nije obnavljana), poslije II. svj. rata kratko stanica milicije, pokraj škole, neko vrijeme ambulanta i gostionice, mesnica te prodavaonica i uprava PZ „Miljevci“ – Širitovci. Navodimo to usput da bismo pokazali kako je to selo povremeno zadobivalo funkciju centralnog naselja za čitave Miljevce. (Danas tu funkciju imaju Drinovci).

U Širitovcima je otvorena škola odmah po oslobođenju miljevačkih sela od njemačkih okupatora, početkom studenoga 1944. godine i djelovala je najprije u privatnoj zgradi („Petrovičina kuća“), a potom u novoj zgradi koju je poslije potresa 1970. izgradio (kao svoj dar) Osijek. Pohađali su je učenici, osim iz Širitovaca, još i iz Karalića, od početka sve do 1991. godine, kada je ta škola ugašena.

U razdoblju od kraja II. svj. rata do danas selo je transformirano – u procesima industrijalizacije, urbanizacije, deagrarijacije i opće modernizacije – kao i obitelji u njemu. Od nekadašnjega stočnog fonda ostala je po koja krava (u selu, ne u kućanstvu), a od poljoprivrednih kultura poneki vinograd i ostarjeli badem i rijetko koja poorana njiva u Širtovačkom³² polju (i drugim poljima na tom prostoru). Selo je promijenilo ime najvjerojatnije još prije kraja 18. stoljeća, a pejisaž prije kraja 20. stoljeća.

11. Umjesto zaključka

Prostor nekadašnjeg sela Filipovića danas je preplavljen imenom Širitovci. Širitovci su jedno od sedam miljevačkih sela. „Miljevci imaju sve preduvjete za razvitak, za zaustavljanje pogubnoga demografskog trenda. Imamo sve infrastrukturne pretpostavke – kvalitetno riješenu vodoopskrbu, telefoniju, struju, ambulantu, školu, sportsku dvoranu i igrališta, crkve, kulturne i sportske udruge, gradi se vjeronaučna dvorana, grade se turistički objekti, blizina Krke i nacionalnog parka, Visovac i Roški slap.“ Dodajmo ovom citatu iz glasila župe Miljevci još i to da se

³² U duhu standardnog hrvatskog jezika ovo bi polje nosilo ime Širtovsko polje. Pa ipak, pišemo Širtovačko polje jer tako glasi ovaj toponim.

radi i mrtvačnica u Drinovcima, a priprema i u Širitovcima, te da sve ono što je rečeno za čitave Miljevce vrijedi i za današnje Širitovce.

Širitovci danas imaju ukupno 66 obitelji, od čega 39 njih sa jednim do tri člana. Prosjek je članova obitelji 3,08, što je odmah iza Karalića, čija prosječna obitelj broji 3,39 člana. Inače je prosjek za sve Miljevce 2,65.³³

Još prije tri desetljeća (1979.) Širitovci su imali najviše krava na Miljevcima – samo jednu manje od 100. Tada je 41 obitelj u tom selu držala ovce. Iste godine Širitovci su imali 26 automobila i nešto manje traktora. Danas jedna ili najviše dvije obitelji posjeduju ovce, svega nekolicina po koju kravu, a automobila nema manje ako nema više.

Tijekom proteklih tri stotine godina dogodile su se značajne društvene promjene, počevši od promjene imena sela, promjene obrazovne strukture stanovništva do promjene u strukturi zanimanja i u strukturi proizvodnje na tom području. Danas je to selo i bez seljaka i bez poljoprivrednika te sa pretežno staračkim domaćinstvima. Slična je situacija i u okolnim selima. Rezultat je to različitih procesa u protekla tri stoljeća.

---

³³ Svih sedam miljevačkih sela zajedno imaju danas 1.125 stanovnika u 424 obitelji. Usporedi tablicu u listu *Miljevci*, god. 35, br. 1(41), 2010., str. 24-25.

Literatura i izvori

1. Abercrombie, Nicholas; Hill, Stephen; Turner, Bryan, S. (2008.): *Rječnik sociologije*, Zagreb: Jesenski i Turk.
2. Bačić, Stanko (1995.): Uloga visovačkih franjevaca u Drniškoj krajini od XVI. stoljeća do 1830. godine : *Povijest Drniške krajine* Split.
3. Cifrić, Ivan; Trako, Tijana (2009.): Seoski krajobraz kao razvojni potencijal, u: Petrač, B.; Šundalić, A.; Zmaić, K. /ur./ (2009.) *Sadašnjost i budućnost sela i poljoprivrede*, str. 11-35.
4. Diehl, Charles (2006.): *Mletačka Republika*, Zagreb, Tipex.
5. Buzov, Snježana (2009.): *Nahija Nečven u livi Klis* (prijevod, radna verzija, rukopis).
6. Državni arhiv u Zadaru, *Fond mletački katastri 18. stoljeća* (više različitih kutija).
7. Dubić, Slavoljub (1941.): *Sociologija sela*, Split: Štamparsko poduzeće „Novo doba“.
8. Erlich, Vera S. (1964.): *Porodica u transformaciji. Studija u tri stotine jugoslavenskih sela*, Zagreb: Naprijed.
9. George, Pierre (1966.): Geografska sociologija, u: Gurvitch, Georges (1996.): *Sociologija*, Prvi svezak, Zagreb: Naprijed, str. 269-289.
10. Gulin, Ante /prij./ (2005.): *Konjevrate i Mirlović Zagora – župe Šibenske biskupije*, zbornik radova znanstvenog skupa, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
11. Gunjača, Stjepan (1991.): *Izbor iz djela*, Split: Književni krug.
12. Herkov, Z. (1977.): Prinosi za upoznavanje naših starih mjera za dužinu i površinu, *Zbornik Historijskog zavoda JAZU*, vol. 8, Zagreb: JAZU.
13. Jakšić, Božidar (1976.): *Historija i sociologija* (Uvod u raspravu o jedinstvenom pristupu društvu i historiji), Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
14. Kapitanović, Vicko (2008.): Skradinski biskupi i građevine u porječju Krke u 18. stoljeću prema arhivskim spisima, *Godišnjak Titius*, vol. 1, br. 1, str. 33-52.
15. Kosor, Karlo (1979.) Drniška krajina za turskoga vladanja, *Kačić*, 11/1979. Split, str. 125-194.
16. Kosor, Karlo (1975.): Drniš pod Venecijom, *Kačić*, 7/1975. Split, str. 5-70.

- 17.(1976.) *Leksik prezimena SR Hrvatske*, Zagreb: Institut za jezik.
- 18.Lovrić, Ivan (1948.): *Bilješke o putu po Dalmaciji opata Alberta Fortisa i Život Stanislava Sočivice*, Zagreb: JAZU.
- 19.Lukinović, Andrija (2001.): Šibenska biskupija u izvještajima ad limina u 17. i 18. stoljeću, *Sedam stoljeća šibenske biskupije*, Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Šibenik 2001. str. 251-293.
- 20.Marx, Karl; Engels, Friedrich (1977.): *O seljaštvu i agrarnom pitanju*, (izbor tekstova), /izabrao i priredio Ivan Cifrić/, Zagreb: CDDO.
- 21.Matas, Mate (1993.): *Mučko-lečevački prostor: historijsko geografski prikaz*, Zagreb: Hrvatsko geografsko društvo.
- 22.Mimica, Aljoša; Bogdanović, Marija /priredili/ (2007.): *Sociološki rečnik*, Beograd: Zavod za udžbenike.
- 23.Novaković, Stojan (1965.) *Selo*, Beograd: SKZ.
- 24.Ožanić, Stanko (1955.): *Poljoprivreda Dalmacije u prošlosti*, Split: Izdanje Društva agronoma NRH - podružnica Split.
- 25.Petrač, Božidar; Šundalić, Antun; Zmaić, Krunoslav; /ur./ (2009): *Sadašnjost i budućnost sela i poljoprivrede*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa Globalizacija i regionalni identitet, 2009., Osijek: Ekonomski fakultet.
- 26.Pilić, Šime (2008.): Miljevci: Jedno ili sedam sela, *Godišnjak Titius*, vol. 1, br. 1, str. 363-383.
- 27.Puljiz, Vlado (1977.): *Eksodus poljoprivrednika*, Zagreb: Centar za sociologiju sela, grada i prostora IDIS-a (Biblioteka Sociologije sela).
- 28.Reljković, Matija Antun (1988.): *Satir iliti divji čovik*, u: A. Kačić Miošić, Razgovor ugodni naroda slovinskoga, M.A.Reljković, *Satir iliti divji čovik*, priredio Josip Vončina, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- 29.Slukan-Altić, Mirela (2003.): Komparativna analiza kulturnog pejzaža ruralnih naselja Mletačke i Habsburške krajine, u: D. Roksandić, I. Mimica, N. Štefanec i V. Glunčić-Bužančić /ur./ *Triplex confinium (1500-1800): ekohistorija*, Split/Zagreb: Književni krug; Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, str. 65-85.
- 30.Smiljanić, Franjo (1992.) Građa za povijesnu topografiju Kninsko-drniškoga kraja u srednjem vijeku, u: *Arheološka istraživanja u Kninu i Kninskoj krajini*, Zagreb: Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, vol. 15, str. 1-168.
- 31.Smith, Dennis (1991.): *The Rise of Historical Sociology*, Cambridge (Oxford: Polity Press), Basil Blackwell.

32. Soldo, Josip Ante (1979.) *Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja* (Šematizam), Split
33. Soldo, Josip Ante (2001.): Crkveni život na proširenom području Šibenske biskupije nakon uzmaka Osmanlija, *Sedam stoljeća Šibenske biskupije*, Šibenik, 2001., str. 319-350.
34. Stojavljević, Bogdan (1973.): *Povijest sela: Hrvatska – Slavonija – Dalmacija 1848.-1918.*, Zagreb: Prosvjeta.
35. Šundalić, Antun (2009.): Što je „seosko“ u selu danas?, u: Petrač, B.; Šundalić, A.; Zmaić, K. (2009.): *Sadašnjost i budućnost sela i poljoprivrede*, Osijek, str. 125-154.
36. Šušvar, Stipe (1988.): *Sociologija sela*, I. tom i II. tom, Zagreb: Školska knjiga.
37. *Topografska karta 1:50000, Šibenik (520-2).*
38. Vinjalić, Gašpar (2007.): *Kratki povijesni i kronološki pregled važnijih zbivanja koja su se dogodila Slavenima u Dalmaciji*, III. dio (1514.-1769.) /preveo Bruno Pezo; uskladio s izvornikom Vicko Kapitanović; rukopis knjige pripremljene za tisak u Književnom krugu Split/.
39. Zekan, Mate (1997.) Srednjovjekovne utvrde na rijeci Krki, u: M. Ivić i Š. Samac (ur.) *Visovački zbornik*, Zbornik radova Simpozija u prigodi 550-te obljetnice franjevačke nazočnosti na Visovcu 1445.-1995., Split – Visovac, 1997. str. 391-405.
40. Zlatović, Stjepan (1890.) Izvještaj o Bosni god. 1640. O. Pavla iz Rovinja, *Starine JAZU*, knj. 23, Zagreb: JAZU.

Slika 7. Brigadir Ive Bačić iz Brištana pokazuje bistru vodu Pilipovci u Kaočinama

Slika 8. Crkva sv. Petar i Pavao danas. Pogled s ceste Širitovci - Brištani - Visovac (snimio: Ivica Pilić)

Šime Pilić

UDC: 911.372 (497.5 Filipović) „18“
316.334.55 (497.5 Filipović)
Original scientific paper

WHERE WAS THE VILLAGE OF FILIPOVIĆ AND WHERE HAS IT DISAPPEARED?

Abstract: *Based on the archive sources, the paper presents some of the hitherto unknown facts regarding the existence and location of the village of Filipović in the vicinity of Drniš. It was a settlement located in the present area of Miljevci. The data analysis, done by a micro-sociological approach and the Venetian land-registry (1709 and 1735-37) has shown that the village of Filipović was situated between the villages and Karalić and Širitovci and that the tri-border point of the villages of Karalić, Drinovci and Filipović was located near St Paul's church.*

According to the first Venetian land-registry of 1709, the village of Filipović consisted of ten households with a total of 79 inhabitants, the household average amounting to 7.9 or 8 members. Although this was a pre-traditional family, both the extended and nuclear families can be discerned. The most numerous family of one of the brothers had fourteen members, while the least numerous was the one consisting of four members. The list comprises eight surnames, five of which are still extant. However, the area now belongs to the village of Širitovci. According to the population structure, the same year recorded fifteen able-bodied men (potential soldiers), twenty-three boys, nineteen women and twenty-two girls.

The village of Filipović boasted a livestock comprising four saddle-horses, fifteen pack-horses, thirty-three oxen, forty-two cows, thirty-five calves and 258 sheep. In the land-registry eighty-two plots were recorded. However, a part of the land was owned by the population of other villages (Karalić, Širitovci, Drinovci, Brištani, etc.). The total arable land covered an area of 170 acres, 11 under vineyards, while the total area of the village of Filipović was 884. The archive data has been verified by the field research, establishing that the village of Filipović is unknown among the present inhabitants of Širitovci, which has obviously absorbed and covered the former village of Filipović. However, the toponym of Piličovci (designating a swamp) still seems to exist in the local memory, thereby preserving the name of a village which apparently disappeared in the course of the 18th century, during the process of ordering and regulating estates and settlements conducted by the Venetian Republic.

Key words: *Venetian land-registry, the 18th century, the village of Filipović, population and family structures, land property and livestock*

Šime Pilić

UDC: 911.372 (497.5 Filipović) „18“
316.334.55 (497.5 Filipović)
Lavoro scientifico originale

DOVE ERA E DOVE È SPARITO VILLAGGIO FILIPOVIĆ

Riassunto: *Nel lavoro, sulla base dei fonti archivi, mostrano i dati finora sconosciuti dell'esistenza e della sostituzione del villaggio Filipović vicino a Dernis. Si tratta di un villaggio sul territorio del villaggio odierno Miljevci. L'analisi dei dati, con l'approccio microsocologico, del catasto veneziano da 1709 e da 1735 a 1737, ha mostrato che il villaggio Filipović è collocato tra il villaggio Karalić e Širitovci, e che vicino alla chiesa di San Paolo è segnata la confine del territorio di vilaggi Karalić, Drinovci e Filipović.*

Secondo il primo catasto veneziano da 1709 il villaggio Filipović ha dieci economie domestiche con 79 abitanti. La media dei membri (7,9) è 8 membri. Anche se si tratta della famiglia antitradizionale, eppure esiste anche la famiglia allargata e nucleare. La famiglia più grande è di un fratello con 14 membri, e la famiglia più piccola è di altro fratello con 4 membri. La lista contiene otto cognomi, dai quali oggi esistono cinque sullo stesso territorio, però oggi questo territorio è il territorio di Širitovci. Secondo la struttura della popolazione nello stesso anno erano 15 uomini capaci per l'arma, 23 ragazzi, 19 donne e 22 bambine.

Il fondo di bestiame del villaggio Filipović consisteva da 4 cavalieri e 15 cavalli da carico, 33 manzi, 42 vacche, 35 vitelli e 258 pecore. Il catasto ha notato 82 particelle della terra, però la parte di questa terra avevano gli abitanti di altri villaggi (Karalić, Širitovci, Drinovci, Brištan...). la totale superficie coltivabile della terra è 170 campi, 11 vignetti, mentre la totale superficie del villaggio Filipović è 884 campi. Con la ricerca sul terreno verificavano la scoperta dell'archivio e aveva affermato che il nome del villaggio Filipović è sconosciuto per i cittadini odierni del villaggio Širitovci, il cui nome è coperto il villaggio Filipović. Intanto, nel ricordo esiste il toponimo, cioè la pozza Pilipovci la quale fa ricordo al nome del villaggio sparito durante 18 secolo nel processo dell'ordinamento degli abitati dalla parte della Repubblica Veneta.

Parole chiavi: *catasto veneziano, 18 secolo, villaggio Filipović, struttura di popolazione e di famiglie, fondo di bestiame e terriero*